

## Джорджо Агамбен: философските рискове от епидемията

Нора Голешевска

**Нора Голешевска** е независим изследовател, понастоящем член на изследователската програма: „Периодизация в историята на изкуството и нейните главоблъсканици. Как да се справим с тях в Източна и Централна Европа“ (2019-2021) на Института за академични изследвания в Букурещ и Фондация Гети. Доктор е по „Философия на културата: медии и реторика“ (Софийски университет „Св. Климент Охридски“). Специализациите ѝ са в сферата на визуалната семиотика (Университет в Бари „Алдо Моро“), Антропологически изследвания на Средиземноморието и Балканите: Италия-България (Съвместна магистърска програма на Софийски университет, Римски университет „Ла Сапиенца“ и БАН) и Съвременни изкуства и културата: XX-XXI век (Софийски университет); Изследванията ѝ са в областта на съвременната реторика, теория на културата, методология на визуалните изследвания, съвременна италианска философия и визуалните изкуства.

Адрес за кореспонденция: [artes.liberales@gmail.com](mailto:artes.liberales@gmail.com)

На 26 февруари 2020 г., седмица след избухването на коронавирус епидемията в Италия, философът и теоретик на културата Джорджо Агамбен публикува в рубриката си „Един глас“ на сайта на издателство *Quodlibet* кратък текст, озаглавен „Изобретяване на епидемия“, провокирал и италианското общество, и представители на международната философската общност.

Централната (и предугадима) теза на текста формулира ясно и отчетливо разбирането, според което наложеното с указ извънредно санитарно положение крие сериозни рискове от дългосрочно ограничаване на човешките и граждански права, в резултат на което от човешката ситуация се отнема социалното, политическото и културното измерение. Полемична, що се отнася до доминантната картината на света, наложена от властите и масмедииите в Италия, тезата на Агамбен не изненада познавачите на философията му, тъй като схващането, че управлението на извънредни ситуации е ключът към ограничаването на правата, налагано чрез напълно законови механизми, е приета за запазената марка, с която вече близо три десетилетия името на мислителя се асоциира на световната философска сцена.

На 11 март, в разгара на епидемията, Агамбен разви критиката си в нов текст, озаглавен „Зараза“, фокусиран върху политическата и социалната функция на заразата, интерпретирана в перспективата на релевантни исторически и литературни парагони от италианската културна традиция. Темата за епидемията бе водеща в дневния ред и логично тезата му предизвика експлозия от коментари – както в тесните среди на хуманитаристите (сред които Джани Ватимо, Роберто Еспозито, Жан-Люк Нанси, Сахадж Мохан, Дивия Двиведи и др.), така и сред по-широката аудитория. Текстовете бяха почти симултанно превеждани на различни езици – английски, гръцки, испански, немски, португалски, руски, френски и т.н., като на свой ред преводите предизвикваха дискуссионни вълни в собствените си национални и езикови контексти...

В следващите месеци суперзвездата на италианската философия започна да използва рубриката си за ежеседмични пояснения, осмислили в термините на Агамбен различните аспекти на санитарното извънредно положение, наложено от COVID-19 кризата. Така в периода 26 февруари – 11 май Агамбен публикува общо 11 текста в

следната последователност: „Изобретяване на една епидемия“ (26.02.2020), „Зараза“ (11.03.2020), „Пояснения“ (17.03.2020), „Размисли върху чумата“ (27.03.2020), „Социално дистанциране“ (06.04.2020), „Въпрос“ (14.04.2020), „Фаза 2“ (20.04.2020), „Нови размишления“ (22.04.2020), „Относно истината и неистината“ (24.04.2020), „Медицината като религия“ (02.05.2020) и „Биосигурност и политика“ (11.05.2020).

Безспорно, текстовете интерпретираха епидемичната ситуация в перспективата на изследователския му проект *Homo sacer*, поставян сред фундаменталните трудове на съвременната политическа философия – изследване, повратно за мисленето на политическото с реконструкцията си на интелектуалната и политическа история на понятието „живот“ и заплахите за него, скрити във феномена политически суверенитет. Този контекст породил и преводаческия ми интерес към корпуса от кратки философски есета, коментари и интервюта, в които най-превежданият съвременен италиански философ не просто приложи, но струва ми се, и разви вече разработения си категориален апарат. Надеждата ми е, че текстовете от този преводачески прощъпулник биха обогатили осмислянето на епидемичната картина, съотнасяйки я с основни понятия на съвременната политическа философия.

Полемиката начена с позоваване на официално медицинско комюнике на Националния съвет за научни изследвания в Италия – институция, представляваща комплексната система от власт и знание. Интересът на Агамбен обаче бе не толкова към медицинските дефиниции и статистики, а към нормативно формулираните от и в тяхно име публични интервенции. Очаквано, философът въввече концептуалния си апарат – наложените с указ извънредно положение и карантина, фиксирано жителство и тела, от които чрез законов механизъм се отнема всяка социалност (*forma-di-vita* / βίος), сведени до оголен живот (*nuda vita* / ζωή).<sup>1</sup>

С риск да опростя колорита на аргументацията ще изведа изходната му теза: Заразата е „предлог“ за увеличаване на налагания върху гражданите политически контрол. Логично, философът установил аналогия между предходните си рефлексии относно тероризма и коронавируса, сравнявайки не явленията като такива, а реакцията на

---

<sup>1</sup> Агамбен възприема бинарната опозиция между *zoe* и *bios* като „основна категориална двойка на западната политика“.

държавния апарат по повод двете заплахи. Общият момент – подобно на борбата с тероризма, приемаща де факто всеки гражданин за потенциален терорист, извънредните разпоредби относно епидемията на практика превръщат всеки човек в потенциален вирусоразпространител, а потенциалният вирусоносител, неспазващ предписанията – по аналогия с терористичната заплаха, е наказван със затвор.

Зад епидемията Агамбен видя идеална възможност за колективно паническо състояние. Заразата налага новото верую на гражданите – дисциплина без авторитет, характерна за държава, в която чрез заличаване на разделението между властите и рестриктивни полицейски мерки мотивите от терористична заплаха се трансформират в хигиенни, налагани от невидимата заплаха от заразопреносителя. В условията на пандемия тази нова форма на контрол намира благодатна почва в страха от ближния, сведен до потенциален заразопреносител. Прибъгвайки до една от основните си категории, философът ще поясни: „Голият живот – и страхът от загубата му – не обединяват хората, а ги ослепяват и разделят“ („Пояснения“, 17.03.2020). Следващото есе развива тази идея, припомняйки, че „на основата на страха от загубата на живот може да се основе само тиранията, единствено чудовищния Левиатан със своя изваден меч“. („Размисли върху чумата“, 27.03.2020) Именно този страх Агамбен разпознава като мощен реактив за дегенериране на социалната тъкан. Зад ужасяващата, широко експлоатираната в хода на епидемията идеоматична експресия за „невидимия враг“, „който може да се загнезди във всеки един“, философът открива метафора на „гражданската война“, „която според най-внимателните политолози е заела мястото на традиционните световни войни“ („Медицината като религия“, 02.05.2020).

Полемиката на Агамбен логично поставя въпроса за естеството на жертвата, която съвременното общество е готово да заплати в името на физическото си спасение. Развивайки дистинкцията си между „гол живот“ (биологичното оцеляване) и *forma-divita*, определена в есетата като „етичния живот на културното същество“, Агамбен изтъкна, че паническата истерия около епидемията поражда невиджани усилия за избягване на физическите щети от нея, на чийто фон се откроява жертва от друг смислов ред – на приятелствата, семейството, религиозните убеждения и практики, на художествения живот, професионалните и политически ангажименти или иначе казано – измерението на културата, надграждащо биологичното и придаващо смисъл на човешкия

живот. Накратко, многократно по-опасен от разпоредбите за изолация и ограниченията на свободите е рискът от деградиране на отношенията (обществени и междуличностни) между хората, които тези мерки могат да произведат. („Зараза“, 11.03.2020)

В началото на април Агамбен насочи вниманието си към промените в политическата лексика на Запада, наложени от кризата. Съгласно прогнозата му понятието „социално дистанциране“ не е временно решение, а базов концепт, който ще диктува тенденциите в развитието на социалната и политическата тъкан. Към опасението, че „... извънредна санитарна ситуация може да се тълкува като лаборатория, в която се подготвят нови политически и социални системи, очакващи човечеството“, („Социално дистанциране“, 06.04.2020), седмица по-късно ще добави „... знаковият евфемизъм, „социално дистанциране“, ще бъде новият принцип на обществена организация“ („Въпрос“, 13.04.2020), конституиращ „общество, основано на социална дистанция“ и „неорганичен контрол“ („Фаза 2“, 20.04.2020), чрез деформация на социалните и междуличностни отношения.

Идеята за социално дистанциране е обвързана с компенсаторните комуникационни възможности на цифровите технологии, от една страна, и с „нова феноменология на масата“, от друга. Измененията в тъканта на съвременната маса са резултат от невъзможността за конструиране на жизнена цифрова общност (въпреки илюзиите за това) и фундирането на тази „общност“ на основата на страх от другия, посредством властова забрана за социално взаимодействие от всякакъв вид. Така, за разлика от класическите трактовки на феномена, новата феноменология на масата я демонстрира не като плътна и гъста, а като разредена, но все така компактна и пасивна, застинала в очакване на „лидер, който трябва да ѝ се яви“ („Социално дистанциране“, 06.04.2020).

Ще подчертая, че оценката на епидемията дадена от Агамбен, не е медицинска, а философска, от какъвто порядък са и аргументите му. Неслучайно, есетата жанрово попадат в една хуманистична по същността си традиция, придобивайки на моменти формата на инвектива, насочена не точно „срещу лекаря“ (в конкретния контекст би било скандално дори за един от „скандалните“ философи на съвременността), а срещу това, което би могло да се определи като научен (разработен за целите на управлението) инженеринг, основан на абстракцията за механично разграничение между телесно и

духовно съществуване, „осъществена от модерната наука“, „превърнала се в истинската религия на нашето време“ („Въпрос“, 13.04.2020).

В заключение ще изтъкна, че единадесетте текста на Агамбен алармират, че заразата бележи светогледния край на буржоазните демокрации – светоглед, основан на разделение на властите, правов ред, парламентаризъм и публичност, и налагането на нов модел на управление – този на деспотизма, вкоренен в нов политически формат, определян от философа като „държава на сигурността“<sup>2</sup>, в която биополитиката се трансформира в биосигурност, а „гражданинът вече няма правото на здраве (health safety), а става юридически задължен да бъде здрав (biosecurity)“ („Биосигурност и политика“, 11.05.2020). Новият политически ред овластява „Медицината като религия“, която на свой ред подчинява другите две религии, исторически предопределяли светогледните картини на Запада – религиите на Исус и респективно на Капитала.

Ще спра дотук, оставяйки на читателя удоволствието от интригуващата аргументация на Агамбен, с обобщението, че според единадесетте текста от месеците на изолация, под влиянието на ирационален панически ужас, рисковете от разпространението на коронавирус кризата генерират структурна заплаха социалният живот и културата като цяло да бъдат пожертвани и превърнати в заложник на потенциално безкраен ред от извънредни ситуации (тероризъм, епидемии, природни бедствия), оправдаващи непрестанното използване на доброволно приемани рестриктивни мерки, превръщащи се бавно, но сигурно в перманентни. Този риск налага необходимостта, както пише Агамбен, “безрезервно да се демонстрира абсолютно несъгласие относно модела на обществото, основано на социалното дистанциране, и срещу неограничения контрол, стремящ се да ни бъде наложен“ („Фаза 2“, 20 април 2020).

---

<sup>2</sup> Агамбен изяснява понятието в интервю, достъпно на български: Джорджо Агамбен „[От правовата държава към държавата на сигурността](#)“, www.kultura.bg , 08.01.2016. Превод от френски: Тони Николов.